

Zoran D. Janjetović

Uloga Cincara u stvaranju srpske elite i modernizaciji srpskog društva

Nije preterano reći da je teško naći brojčano manji narod sa većim značajem ili bar sa većim brojem značajnih pojedinaca poteklih iz njegovih redova nego što je to slučaj sa Cincarima. Cincari predstavljaju gotovo jedinstven istorijski fenomen. To je narod koji je od predstavnika primitivnijih oblika privređivanja¹ uspeo da se svojim najznačajnijim delom pretvori u nosioca modernizacije, više kulture i sloja iz koga se regrutovao dobar deo elite naroda ne samo Balkana nego i cele Jugoistočne Evrope. Od druge se polovine X veka Cincari, pod imenom *Vlaha*, sve češće pojavljuju u vojnoj, političkoj, privrednoj i kulturnoj istoriji Balkana.

U srednjem veku Cincari su uglavnom nomadski stočari, kiradžije, najamnici i drumski razbojnici.² Kao takvi oni su

---

¹ Up. G. Stadtmüller, *Geschichte Südosteuropas*, München, 1976, 98.

O cincarskim čobanima H. N. Brailsford (*Macedonia. Its Races and their Future*, London, 1906, 176) početkom XX veka piše kao o "siromašnima, divljima i neukima". Sredinom XX veka L. S. Stavrianos (*The Balkans Since 1453*, New York, 1959, 9) o Cincarima, nomadskim stočarima, nema ništa bolje mišljenje.

² Uz nomadsko stočarstvo, drumsko razbojništvo je najduže ostalo tradicionalno zanimanje brdskih Cincara - sve do kraja XIX veka (up. G. Weigand, *Die Aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungen über das Volk der sogenannten Makedo-Romanen oder Zin-*

svakako stajali na nižem stupnju civilizacije od sedentarnog, zemljoradničkog slovenskog i grčkog stanovništva, ali su, za uzvrat, uživali veći stupanj slobode (koji su vlasti feudalnih država stalno pokušavale da umanje). Pa ipak, uprkos tome što su za razliku od novodošlih Slovena uglavnom bili stočari, oni su, kao predstavnici romanizovanih balkanskih starosedelaca, došljacima preneli neke tekovine *antičke tehnike*. Isto vredi i za određena znanja iz oblasti stočarstva, a o čemu svedoče latinske posuđenice u jezicima Južnih Slovena.³ Zbog svog načina života i stepena društvenog razvitka, srednjovekovni Vlasi su, međutim, samo posredno doprinosili modernizaciji srednjevokovnih Srbije i Balkana, prenoseći robu za necincarske trgovce. Što se učešća Cincara odnosno Vlaha u srednjovekovnim vojskama i bandama drumskih razbojnika tiče, ono je svakako malo doprinosilo modernizaciji, iako je omogućavalo delu vlaških starešina da se uključe u feudalnu elitu,⁴ kako Srbije, tako i okolnih država. Što se ovog vlaškog sloja tiče, on je najdubljeg traga ostavio u Bugarskoj osnivanjem dinastije Asenida, dok se malo zna o načinu na koji su se vlaški glavari uključivali u srpsko plemstvo.⁵ Treba prepos-

---

zaren, I, Leipzig, 1895, 37, 61, 71, 115, 165, 213). Ovo je u to doba međutim važno za krajeve Makedonije, Epira i Tesalije gde su Cincari živeli u kompaktnijim *masama*. U srpskim krajevima je u to vreme bilo jako malo nomadskih cincarskih stočara (iz čijih su se redova regrutovali razbojnici).

³ Up. S. M. Ćirković, *Rabotnici, vojnici, duhovnici. Društva srednjovekovnog Balkana*, Beograd, 1997, 38 i 61.

⁴ Up. isto, 178.

⁵ Vlaške trupe nalazimo tokom srednjeg veka kako na strani Srba (1371. u bitci na Marici), tako i na strani njihovih protivnika (na strani Vizantinaca protiv cara Dušana) (up. F. Kanitz, *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk von Römerzeiten bis zur Gegenwart*, III, Leipzig, 1914, 473). Ovo, međutim, nije bilo specifično samo za odnos Vlaha prema Srbima.

taviti da je do toga dolazilo na isti način kao i kada su bili u pitanju albanski, grčki i drugi plemići. Anacionalnost srednjovekovnih država i njihovih elita su svakako olakšavale taj proces. Pa ipak, vlaška feudalna elita kao celina nije igrala društvenu ulogu u Srbiji; kao takva ona je mogla biti od značaja samo u Epiru i Tesaliji gde su postojale veće kompaktne *mase* cincarskog stanovništva.

Zbog svega što je rečeno nije čudno što, za razliku od XIX i XX veka, u srednjem veku ima malo poznatih primera Cincara koji su dostigli značajne položaje i koji su imali većeg uticaja na društveni, politički ili kulturni razvoj.⁶ Oskudnost istorijskih izvora nam dodatno otežava da identifikujemo eventualne pripadnike elite cincarskog porekla i da osvetlimo njihov značaj.

Još pre dolaska Turaka, nomadski cincarski stočari daju bitan doprinos nastanku plemenskog društva kod dela srpskog naroda.⁷ Pitanje je u kojoj meri su oni tada već bili slovenizovani. Velikim delom svakako jesu, iako se, izgleda, ponekad proces slavizacije suviše pomera u srednji vek,⁸

---

⁶ Možda je najpoznatiji, ali i najsporniji primer Petra Asena, osnivača bugarske dinastije posle pobune protiv vizantijske vlasti 1186. godine. Bugarski istoričari po pravilu ili prećutkuju ili negiraju cincarsko poreklo ove dinastije, koje je ipak dosta dobro posvedočeno u istorijskim izvorima. Asenidi su se svakako brzo asimilovali, prihvativši u potpunosti državne tradicije Bugarskog Carstva. Što se intelektualne elite u srednjem veku tiče, od istaknutih delatnika samo je možda Grigorije Camblak bio vlaškog porekla (up. *Enciklopedija Jugoslavije*, 2, Zagreb, 1956, 319).

⁷ Up. J. Cvijić, *Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje*, Beograd, 1966, 174, i V. Čubrilović, *Patrijarhalna društva i njihova običajna prava u Albaniji i Crnoj Gori u srednjem veku*, u: *Običajna prava i samouprave na Balkanu i u susednim zemljama*, Beograd, 1974.

⁸ Poneki, npr. Zef Mirdita, smatraju da su se svi do XVI veka poslovenili. Ovo nesumnjivo važi za starije talase doseljenika, ali postoje svedočanstva

odnosno zanemaruju se nove migrantske struje koje su dolazile sa juga, dodajući već asimilovanim *Vlasima* i još uvek romanske *Vlahe*. U svakom slučaju, obe grupe učestvuju u stvaranju plemenskog društva koje pod turskom vlašću dobija svoje konačne oblike i mnogo veći značaj nego ranije. Isto tako oni učestvuju u seobama pravoslavnog stanovništva sa jugoistoka prema severozapadu. Pitanje je da li se plemensko društvo može smatrati za napredak u društvenom razvoju, ali je ono svakako bilo odgovarajući odgovor brdskog stanovništva na nestanak srednjovekovnih država i dolazak osmanske vlasti.⁹

Ovo - etnički sve manje romansko - stanovništvo je često bilo težak sused, ali se nekada bez njega nije moglo opstati.¹⁰ Od XVI veka ono, najčešće pod imenom *Morlaka*, sve više prelazi u službu Mletačke Republike i Habsburgovaca.¹¹ Ostajući podjednako teško i problematično za suživot, ono sada počinje da igra značajnu civilizacijsku ulogu u zaustavljanju daljeg prodora Turaka na zapad, baš kao što je u prethodnim vekovima često taj prodor pomagalo učešćem u turskim paravojnim pograničnim

---

da su neromanizovani vlaški nomadi postojali na južnoslovenskim prostorima i krajem XVI, pa i sredinom XVII veka.

⁹ Nije slučajno što su se brdske autonomije pod otomanskom vlašću očuvala često baš u krajevima sa cincarskim stanovništvom (up. Bratter, *Die Kutzowalachische Frage*, Hamburg, 1907, 42-44, G. Stadtmüller, n.d., 352, i Arginteanu, *Istorija Makedonskih Cincara (Vlaha)*, Beograd, 2000, 19-121).

¹⁰ Npr., u XVI veku Šibenik ne bi mogao opstati da nije bilo trgovine sa Morlacima iz zaleđa (up. L. de Voinovich, *Histoire de Dalmatie*, II, Paris, 1937, 546).

¹¹ O Morlacima, npr., up. B. Gušić, *Wer sind die Morlaken im adriatischen Raum*, *Balkanica*, IV, 1973.

odredima. Na taj način ovo stanovništvo, uskoro potpuno slovenizovano, ostajući samo kulturno zaostalo, na posredan način omogućava modernizaciju, tj. civilizacijski napredak celokupne teritorije koju su mletačko-habsburške krajine štatile. Istovremeno specifični uslovi u kojima je ovo stanovništvo vekovima živelo, uz pripadnost Pravoslavnoj crkvi, postavljaju temelje etničkih sukoba Srba i Hrvata u kasnijim vekovima.¹²

Prava uloga Cincara u modernizacijskim procesima počinje tek u *Novom veku*, i to ne samo zato što tek tada dolazi do bržeg opšteg razvitka nauke, tehnike, kulture i privrede. Prostrano Tursko Carstvo i *pax otomanica* unutar njegovih granica, koje su obuhvatale veći deo Jugoistočne Evrope, omogućili su da se Cincari, isprva kao prenosnici robe, a zatim kao samostalni trgovci uključe u veliku ekonomsku grupu koju je Trajan Stojanović nazvao "pobedonosnim balkanskim pravoslavnim trgovcima."¹³ Njihova aktivnost je bila posebno jaka tokom XVII i posebno u XVIII veku. Sa kiradžijstva Cincari su prelazili na trgovinu, a sa nomadskog stočarstva na sedentaran gradski život. Istovremeno, do sredine XX veka opstao je i tip nomadskog ili polunomadskog cincarskog brdskog čobana, iz čijih su se redova sve vreme regrutovali novi trgovci, handžije i zanatlije. Istovremeno, kroz ceo turski period, opstajalo je i cincarsko drumsko razbojništvo i najamništvo, koje se u pojedinim

---

¹² Svojevrsan začetak ovih sukoba se može nazreti u suprotnostima hrvatskog i vlaškog plemstva (podržavanog od ugarskih kraljeva) u XIV i XV veku (up. A. et N. Tanasoka, *Vlaques et Croates aux XIVE-XVe siecles: les Keglević contre les Silanić*, *Revue des Etudes Sud-Est Europeennes*, XXXIII, 1994, 1-2).

¹³ T. Stoianovich, *The Conquering Balkan Orthodox Merchant*, *The Journal of Economic History*, XX, 1960.

istorijskim trenucima povezivalo sa *revolucionarnim četovanjem*, doprinoseći tako oslobodilačkoj borbi *balkanskih naroda*, a sa svim modernizacijskim posledicama koje su to četovanje i te borbe donele.¹⁴ Uz to, učešće u oslobodilačkim ratovima delu Cincara *otvara vrata* nove elite novooslobođenih država, iako je ovo bilo karakteristično u mnogo većoj meri za Grčku negoli za Srbiju.

Kao i u srednjem veku, autonomni status u nekim oblastima Turskog Carstva je Cincarima omogućio veću pokretljivost, sada u sklopu jednoga svetskog carstva, bez stalnog ratovanja i pomeranja brojnih feudalnih granica. Zajedno sa Grcima, Jermenima, Srbima, Makedoncima itd., Cincari su se uključili u trgovački život. On je po prirodi posla zahtevao kako poznavanje pismenosti i računa, tako i znanje stranih jezika, a dugačka putovanja, često u razvijenije krajeve Srednje, pa nekad i u još razvijenije krajeve Zapadne Evrope izvan otomanskih granica, dovodila su ih u dodir sa brojnim tekovinama tadašnje civilizacije. Iz tuđine su donosili nove načine rada, alate, navike, knjige i ideje.

---

¹⁴ Začetnici, vođe i često glavni borci u grčkom ustanku bili su Cincari (up. V. Berard, *La Turquie et l'Hellenisme contemporain*, Paris, 1893, 249, L. Lamouche, *La Peninsule Balkanique. Esquisse historique, ethnographique, philologique et litteraire*, Paris, 1899, 156, Bratter, n.d., 44, G. Weigand, *Ethnographie von Makedonien. Geschichtlich-nationaler, sprachlich-statistischer Teil*, Leipzig 1924, 33, Trpku, *Vlasite na Balkanot*, Skopje, 1986, 35-37, i Arginteanu, n.d., 135-137). Značajna je bila i uloga Cincara u makedonskom nacionalnom pokretu krajem XIX i početkom XX veka (up. Simovski, *The Participation of the other Nationalities of Macedonia in the Uprising*, u: *The Epic of Ilinden*, Skopje, 1973, M. Pandevski, *Nacionalno prašanje vo makedonskoto osloboditelno dviženje (1893-1903)*, Skopje, 1974, 173-200, i Trpku, n.d., 39). A iz cincarskih redova su izašle i prve albanske nacionalne vođe: Hasan Kaleši, Sami, Naim i Abdul Frašeri, De Rada, Simo Mitko, Paško Vasa, Naum Sidni i dr. (up. Trpku, n.d., 38-39).

Kuće cincarskih trgovaca su se zato već na prvi pogled razlikovale od ostalih - kako veličinom, tako i čistoćom, urednošću i inostranim nameštajem.¹⁵ Isto je važno i za hanove, većinu kojih su još krajem XIX veka u evropskom delu Turske držali Cincari.¹⁶

Uticaj koji su Cincari vršili na svoju okolinu nije se ni izbliza svodio na čisto materijalne uticaje. Boraveći kraće ili duže u velikim privrednim i kulturnim centrima (Beč, Pešta, Lajpcig, Trst, Odesa, Carigrad, Aleksandrija itd.), cincarski trgovci su donosili nove, po pravilu naprednije običaje, knjige i ideje.¹⁷ Zbog svojih trgovačkih, ali i duhovnih potreba, Cincari osnivaju brojne osnovne, pa i srednje škole, koje vrše civilizatorski uticaj na svoje sredine šireći u njima grčku kulturu kao najrazvijeniju u tadašnjoj *evropskoj Turskoj*.¹⁸

Dotok novih ideja, knjiga i tehnologija našao je svoj najkoncentrisaniji vid u gradu Moskopolju (u blizini Korče), koji je sredinom XVIII veka bio trgovačko-intelektualni cincarski velegrad sa više škola, Akademijom i štamparijom.¹⁹ On je postao kulturni centar cele južne Albanije i severnog Epira.²⁰ Posle njegove propasti, usled razaranja

---

¹⁵ Up. D. J. Popović, *O Cincarima*, Beograd, 1937, 74, T. Stoianovich, n.d., 279, i J. Cvijić, n.d., 247.

¹⁶ Up. J. G. v. Hahn, *Reise von Belgrad nach Salonik*, Wien, 1868, 79-80, te G. Weigand, *Die Aromunen...*, n.d., 10, i *Ethnographie...*, n.d., 36.

¹⁷ Up. E. Turczynski, Die Bedeutung der Mazedo-Wlachen für die Verbreitung der Aufklärung, u: *Noel Album Macedo-Roman*, I, Freiburg, 1959.

¹⁸ Up. G. Weigand, *Die Aromunen...*, n.d., 10, i T. Stoianovich, n.d., 279.

¹⁹ Up. M. Ruffini, Un centro aromeno d'Albania: Moscopoli, u: *Noel Album Macedo-Roman*, I, n.d., 37-52, i M. D. Peyfuss, *Die Druckerei von Moschopolis 1731-1769. Buchdruck und Heiligenverehrung im Bistum Achrida*, Wien – Köln, 1989, 35-46.

²⁰ Iz tog razloga savremena albanska nauka svojata moskopoljske tekovine kao albanske! (up. J. Redžepagić, *Razvoj prosvete i školstva albanske*

1769, 1788. i 1821. godine, njegovi trgovci i intelektualci su obogatili privredni i kulturni život svih balkanskih zemalja.²¹

Grčka kultura i jezik koje su Cincari prihvatili kao svoje su im, uz sva svoja ograničenja, ipak otvarala vrata savremene evropske prosvetljenosti, pre svega zahvaljujući grčkim prevodima naprednih evropskih pisaca.²² Nije slučajno što je jedan od prvih ideologa nacionalnog oslobođenja balkanskih naroda bio Cincarin Riga Velestinlis (Riga od Fere) koji je na uslove *balkanske Turske* pokušao da primeni načela francuskog prosvetiteljstva i buržoaske revolucije.²³

Cincarski uticaj među Srbima se pre osetio u krajevima koji su početkom XVIII veka pripali Habsburškoj Monarhiji negoli u samoj Srbiji. Cincari su bili naseljeni u ugarskim gradovima još u doba Turaka, tako da su srpski izbeglice, koji su sa patrijarhom Arsenijem III Čarnojevićem 1690. prešli na habsburšku teritoriju, iz njihovih redova dobili svog glavnog vojnog vođu u liku Jovana Monasterlije.²⁴ Njegova porodica je u to vreme već posedovala plemstvo, što znači da je već pripadala ugarskoj društvenoj eliti. Istovremeno, to što je baš Monasterlija postavljen za srpskog podvojvodu, svedoči o već postojećoj *simbiozi* Cincara i Srba.

---

narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. godine, Priština, 1968, 91-97, i S. Pollo - A. Puto (ur.), *Histoire d'Albanie des origines a nos jours*, Roanne, 1974, 107-110).

²¹ Srbiji su, npr., Moskopoljci podarili njenog najvećeg političara Nikolu Pašića, čija porodica je tokom stotinjak godina preko Bugarske došla do istočne Srbije.

²² Up. N. Iorga, *Points de vue sur l'histoire du commerce de l'Orient a l'epoque moderne*, Paris, 1925, 107, i L. S. Stavrianos, n.d., 146.

²³ Up. L. S. Stavrianos, n.d., 148, i G. Stadtmüller, n.d., 366.

²⁴ Up. D. J. Popović, *Srbi u Vojvodini*, I, Novi Sad, 1990, 328-332.

Veći priliv Cincara u Austriju počinje tek u XVIII veku. Karlovački (1699), Beogradski (1718) i Požarevački (1739) mirovni ugovori između Austrije i Turske davali su u Habsburškom Carstvu trgovcima, turskim podanicima, posebne pogodnosti koje nisu uživali domaći trgovci. Turski trgovci, među kojima je bila većina Cincara, znalački su iskoristili te pogodnosti i čak ih proširili, često ignorišući zakonske propise koji im nisu išli u prilog. Oni su ne samo trgovali po celoj Austriji nego su preko njezine teritorije odlazili do Lajpciga, Krakova itd. Deo njih se trajno nastanjivao po ugarskim gradovima, povezujući se sa tamo već od ranije postojećim grčko-cincarskim kolonijama i novopridošlom srpskom čaršijom. Do ovoga dolazi posebno u drugoj polovini XVIII veka kada austrijske vlasti na njih vrše pritisak da se trajno nastane i dovedu porodice iz Turske.²⁵

U ugarskim gradovima oni su dosta dugo živeli pored Srba, ali često i u konkurenciji sa njima. Na taj način su, pak, kroz uzajamno takmičenje u izgradnji crkava, škola i širenju poslovanja, oni podsticajno delovali na društveni razvoj varoši. Tamo gde su živeli u *simbiozi* sa Srbima, svojim kapitalom, poslovnim vezama i istaknutim ličnostima doprinili su napretku lokalne srpske zajednice i povećanju njenog značaja. Do asimilacije njih sa Srbima dolazi u većoj meri tek od 1830-ih godina, dok su kraj XVIII veka i prva trećina XIX često ispunjeni borbom dve nacije koje počinju da se bude.²⁶ Sredinom XIX veka otpočinje nova faza, sa

---

²⁵ Up. D. J. Popović, *O Cincarima*, n.d., 81-123, S. Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine i migracije Balkan-Podunavlje XVIII I XIX vek*, Beograd, 1969, i M. Zdraveva, *Trgovci i zanaetčii od Makedonija vo južen Srem i južen Banat vo XVIII i prvata polovina na XIX vek*, Skopje, 1996.

²⁶ Up. D. J. Popović, *O Cincarima*, n.d., 282.

novom ulogom Cincara u modernizaciji i stvaranju elite među Srbima. Cincarski elemenat u Habsburškoj Monarhiji ekonomski slabi zbog sve jače nemačke i jevrejske konkurencije, ali zahvaljujući poodmakloj asimilaciji počinje Srbima da daje sve veći broj uglednih političara, intelektualaca i javnih ličnosti.

Što se same Srbije tiče, tu je isprva cincarski uticaj na Srbe dugo bio ograničen. Do Prvoga srpskog ustanka, u varošima je bilo malo Srba. Uz *muhamedance*, stanovništvo su činili uglavnom Cincari, Grci, Jevreji i drugi stranci, a i lokalni Srbi su, poprimivši navike ovih, bili otuđeni od seljaka koji su u to vreme činili daleko najveći deo srpskog naroda.²⁷ No, u Cincarima, i uopšte varošanima, srpski seljak je video, ne uvek bez razloga, samo nemilosrdne eksploatatore i lihvaru.²⁸ Do većeg useljavanja Srba u srbijanske gradove dolazi, pak, tek posle odlaska Turaka iz njih, tako da se cincarski uticaj na stvaranje srbijanskog građanstva oseća tek od tada. Doseljeni Srbi se uključuju u već postojeću cincarsko-grčku čaršiju, prihvatajući njezin način života i poslovanja, delom i kulturu, ali *udarajući* joj sve više svoj *nacionalni pečat*.²⁹ Ovo međutim nije išlo ni lako niti brzo. Cincari i Grci su sebe smatrali mnogo vrednijima od Srba koje su videli kao primitivne i zaostale.

---

²⁷ Up. F. Kanitz, n.d., III, 473, i M. Ekmečić, *Stvaranje Jugoslavije 1790-1918. godine*, I, Beograd, 1989, 94. Slična je bila situacija na celom Balkanu: seljaci su se iz nacionalnih i socijalno-kulturnih razloga u varošima osećali kao stranci (up. L. S. Stavrianos, n.d., 99, i G. Stadtmüller, n.d., 272-273).

²⁸ Up. J. Cvijić, n.d., 118 i 453.

²⁹ Up. D. J. Popović, *O Cincarima*, n.d., 165, 172 i 183, i D. Antonijević, Les Tzintzars dans la diaspora, u: *La culture urbaine des Balkans (XVe-XIXe siècles)*, 3. *La ville dans les Balkans depuis la fin du Moyen Age jusqu'au debut du XXe siècle*, Belgrade - Paris 1991, 159-162.

Socijalne razlike su se često manifestovale i kao nacionalne tako da je podvojenost dugo opstajala.³⁰

Sa rastom gradova broj Cincara postaje apsolutno i relativno sve manji. Kao i u Austriji, tokom XIX veka dolazi do postepene asimilacije Cincara koji su dobijali samo slabo brojčano pojačanje. Cincarske porodice i dalje drže veliki deo privrednog života gradova, ali postepeno gube nacionalna obeležja. Pa ipak, zbog pripadnosti građanstvu, često se međusobno žene i udaju, tako da dobar deo građanstva uprkos asimilaciji ostaje cincarskog porekla. Ove porodice prenose svom srpskom okruženju cincarske bolje običaje: kako domaće vaspitanje, tako i način poslovanja i - sve više - evropski način života.³¹

Treba međutim spomenuti da i u prvoj polovini XIX veka ima Cincara koji, iako još neasimilovani, daju doprinos srpskom društvu. Tako su *zasluge za srpsku stvar* u oslobodilačkim ustancima 1804-1815. stekli Konda Bimbaša, Marko i Janko Cincar te, iznad svega, zemunski trgovac Petar Ičko, koji je bio jedan od prvih modernih srpskih diplomata, poznat po sklapanju tzv. *Ičkovog mira* između Srba ustanika i Porte.³²

---

³⁰ Up. D. J. Popović, *O Cincarima*, n.d., 170-172. Tu podvojenost, odnosno međusobne odnose, vrlo je *plastično prikazao* Stevan Sremac u svojoj pripovetci *Kir-Geras* (Beograd, 1908), kojoj je Branislav Nušić, savremenik opisanog vremena, a i sam Cincar, potvrdio socijalno-istorijsku utemeljenost.

³¹ Up. D. J. Popović, *O Cincarima*, n.d., 166, 168, 175 i 179, te Cvijić, n.d., 118 i 453.

³² O ovima i drugim značajnim ljudima cincarskog porekla među Srbima up. vrlo korisni priručnik: P. Marinković, *Znamenite ličnosti cincarskog porekla u istoriji Srbije*, Beograd, 1999. No, predanje po kom je i sam Karađorđe bio cincarskog porekla izgleda da nema čvrstog osnova (up. M. E. Picot, *Les Roumains de la Macedoine*, Paris, 1875, 26, i M. D. Peyfuss, n.d., 31). Isto

Kao što smo rekli, u drugoj polovini XIX veka, većina Cincara se integriše u srpsko društvo. Srbijansko građanstvo sazreva materijalno i kulturno, a ljudi cincarskog porekla se sve češće javljaju kao privredni, politički i kulturni vođe Srba.³³ Privrednih delatnika koji su svojevremeno imali značaj makar unutar svojih lokalnih zajednica je bezbroj. Mnoge zgrade njihovih zadužbina, koje još uvek krasi srpske gradove, svedoče o njihovom bogatstvu i darežljivosti.³⁴

Tokom većeg dela XIX veka političko i intelektualno vođstvo Srba je sve češće prelazilo u ruke ljudi cincarskog porekla.³⁵ Ovo prvenstveno važi za južnu Ugarsku čije je građanstvo starije, bogatije i kulturnije od srbijanskog građanstva. Tako među političkim vođama i mecenama nalazimo grofove Naka i Mihajla Polit-Desančića, ali i prvoga srpskog dramaturga Jovana Steriju-Popovića te verovatno najznačajnijeg srpskog pesnika XIX veka Jovana Jovanovića Zmaja. Pored njih tu je i književnik S. Sremac, kao i još mnogi drugi.

U Srbiji je njihov broj tokom prve polovine XIX veka manji jer glavnu reč u politici tada vode Srbi poreklom sa sela, a koji su tokom ustanaka izbili u prvi plan, kao i zbog etničke i socijalne distance koja je još dosta izražena. Kultura se,

---

važi i za predanje da su Obrenovići poreklom iz Moskopolja (up. M. D. Peyfuss, n.d., 31).

³³ Ovo ne važi samo za Srbiju, Vojvodinu i Slavoniju nego i za Bosnu, gde je, inače, Cincara bilo jako malo (up. M. S. Filipović, *Cincari u Bosni, Zbornik radova Etnografskog instituta Srpske akademije nauka*, br. 2, Beograd, 1951, 96 i 103-104).

³⁴ Za Beograd, npr., up. D. J. Popović, *O Cincarima*, n.d., 270-273, i M. M. Kostić, *Uspon Beograda*, I-II, Beograd, 1999-2000.

³⁵ D. J. Popović (*O Cincarima*, n.d., 306) s pravom ističe da su iz redova Cincara potekli ne samo prvi srpski nego i bugarski, rumunski i albanski intelektualci.

međutim, tek razvija, često baš uz pomoć Srba i već srbiziranih Cincara iz Ugarske.³⁶ Pa ipak, izvestan broj Cincara se i tokom XIX veka doseljava u Srbiju koja je kao slobodna zemlja privlačila kako zemljoradnike (među kojima nema Cincara), tako i trgovce, zanatlije i intelektualce. Zbog sporije asimilacije Cincara u Srbiji, srbijanski Cincari dolaze više do izražaja u javnom životu tek u poslednjim decenijama XIX veka. Tada su iz njihovih redova potekli lekar, premijer, istoričar i pisac, osnivač *Crvenog krsta Srbije* dr Vladan Đorđević, političari, vođe Narodne radikalne stranke N. Pašić i Stojan Protić, komediograf B. Nušić³⁷ i mnogi drugi koji su ostavili dubokog traga u privrednoj, političkoj ili kulturnoj istoriji Srbije. Što se čobanskih Cincara tiče, oni su kao svoj poslednji doprinos modernizaciji Srbije doneli tehniku pravljenja kaškavalja.³⁸

U prvoj polovini XX veka srpske porodice cincarskog porekla su zadržale svoj vodeći položaj unutar srpskog građanstva. Samim tim one su zaslužne za modernizacijski napredak srpskog društva u tom razdoblju. Njihova uloga u procesu modernizacije bi se ponovo mogla ilustrovati primerima brojnih istaknutih ličnosti iz različitih oblasti. Istovremeno se, međutim, može postaviti pitanje u kojoj meri su ljudi cincarskog porekla, koji su bili na rukovodećim mestima u politici, odgovorni što taj napredak nije bio veći, a postavlja se i pitanje njihove krivice za političke i ideološke *greške i zastranjivanja*.

---

³⁶ J. Sterija-Popović i S. Sremac su jedno vreme bili aktivni u Srbiji.

³⁷ B. Nušić predstavlja tipičan primer svesne srbizacije.

³⁸ Up. F. Kanitz, n.d., II, 216.

Kao tipično za to vreme možemo spomenuti galamu hrvatske nacionalističke javnosti koja je za nezadovoljavajuće stanje u Jugoslaviji optuživala Cincare, previđajući da su istaknuti političari i intelektualci koji su im bili *trn u oku* samo delom bili cincarskog porekla, a i da su tada bili potpuno asimilovani i da su delovali kao *najčistiji Srbi*.³⁹ (Optužbe na račun *Cincara* sa hrvatske strane, imale su pandan u optužbama sa srpske strane da su Hrvati *Švabe* ili *Austrijanci*.) Pri rasplamsavanju nacionalističkih strasti početkom devedesetih godina XX veka, termin *Cincari*, kao pogrdan za Srbe, će se ponovo čuti kroz skandiranje antisrpskih hrvatskih demonstiranja i fudbalskih navijača, verovatno potpuno neupućenih u to ko su u stvari Cincari.

Kraj Drugoga svetskog rata je najvećim delom prekinuo učešće ljudi cincarskog porekla u političkoj i privrednoj eliti Srbije i Jugoslavije. Novi vođe su bili ili iz redova nesrpskih nacionalnosti ili iz redova srpskih seljaka i radnika.⁴⁰ Uloga ljudi cincarskog porekla je donekle ostala značajna samo u oblasti kulturnog stvaralaštva, ali je njihov procenat - sa

---

³⁹ Up., npr., S. Marković Štedimlija, *Cincari*, u: *Kulturnopolitička razmatranja*, I, Zagreb, 1939, 57.

Na ovakve optužbe odgovarano je, s jedne strane, negiranjem postojanja Cincara u srpskim gradovima (koji se proglašavaju Srbima iz Makedonije) i, s druge strane, negiranjem duhovnih sposobnosti Cincara da postanu vođama Srba (up. D. Lapčević, *Cincarstvo u Srbiji - u Beogradu i srbijanskim gradovima*, Beograd, bez g. izd., I). Ni neki srpski autori, uz to, koji nisu poricali prisustvo Cincara među Srbima, nisu bili oduševljeni posledicama njihove asimilacije: jedni smatraju da su Cincari i drugi asimilanti samo *pokvarili rasu* (up. R. Simonović, *Etnografski pregled Vojvodine*, Novi Sad, 1924, 12), dok drugi smatraju da je ionako većina osobina koje su Srbi poprimili od Cincara negativna (up. D. J. Popović, *O Cincarima*, n.d., 305).

⁴⁰ Jedan od retkih izuzetaka bio je Koča Popović.

razmahom školovanja i sve većim brojem intelektualaca poteklih sa sela - postao osetno manji. Pored toga kod potomaka starih asimilanata ostalo je ponosno sećanje na pripadnosti nekadašnjoj eliti.⁴¹

Propast socijalizma i nastanak opozicionih političkih stranaka, koje su bile ili se su se bar izdavale za građanske, vratio je na političku scenu srazmerno dosta istaknutih ličnosti cincarskog porekla.⁴² To je razumljivo ako se ima na umu da su cincarske porodice pripadale nekadašnjem građanstvu, u kome su, naravno, komunisti stekli malo simpatizera. Promena situacije omogućila je, između ostalog, i ostacima, odnosno potomcima nekadašnje buržoazije da se ponovo uključe u politički život, naravno sa antikomunističkih pozicija. Dolaskom na vlast oktobra 2000. u novoj srpskoj političkoj eliti ima, prvi put u poslednjih pola stoleća, više osoba cincarskog porekla. Kao najistaknutije možemo nabrojati ministra inostranih poslova i vođu Građanskog saveza Srbije Gorana Svilanovića, ambasadore u Londonu (Vladetu Jankovića), Meksiku (Vesnu Pešić, nekadašnju šeficu Građanskog saveza), Vašingtonu (Milana St. Protića), kao i šefa Stalne misije pri Ujedinjenim nacijama Dejana Šahovića.

Ova činjenica nije ostala skrivena ni poraženim predstavnicima Miloševićeva režima, tako da je i sama kćerka bivšeg predsednika izjavila da ne voli više Srbiju jer njom

---

⁴¹ Ovaj sloj je jezički i kulturno potpuno asimilovan, ali je ostao svestan svog porekla. Obično manje obrazovani noviji doseljenici sa juga, koji ponekad još znaju cincarski, su međutim nosioci nacionalne svesti u pravom smislu te reči (up. T. Kahl, *Ethnizität und räumliche Verteilung der Aromunen in Südost-Europa*, Münster, 1999, 84).

⁴² Up. P. Marinković, n. delo.

“sad upravljaju Cigani, Cincari i Turci.”⁴³ Tako se jedna od istaknutih korisnica kvazi-nacionalističke politike Slobodana Miloševića na određeni način stavila na iste pozicije kao hrvatski nacionalisti, protiv kojih je bivši režim *sipao drvlje i kamenje*. Jedna od zajedničkih osobina svih nacionalista je da su ubeđeni u *etničku čistotu* sopstvene nacije, dok druge nacije, uz *moralnu*, optužuju *i za etničku nečistoću*.

Ovaj rad je, inače, zamišljen da ukrako, na srpskom primeru, još jednom potvrdi staru istinu da ni jedna nacija nije po svom poreklu *čista*, kao i da pokaže da je dobro što je tako.

Zusammenfassung

Als Wanderhirten, Spediteure, Straßenräuber und Söldlinge spielten die Aromunen eine Rolle in der serbischen Geschichte seit Mittelalter. Obwohl sie nicht unbedeutend war, war sie auch nicht entscheidend für die Bildung einer Elite und für die Modernisierung. Die Aromunen als Träger der Modernisierung und Verbürgerlichung traten erst in der neueren Zeit auf, und zwar als Händler, Gastwirte und Handwerker. Aus ihren Reihen ist während des 18. und 19. Jahrhunderts eine Elite entstanden, die erst die höhere griechische, später aber zunehmend westliche Kultur vermittelte und die dem serbischen Volk viele politische, wirtschaftliche und intellektuelle Anführer geschenkt hat. Im Zeitalter des Kommunismus wurden die Abkömmlinge dieser Schicht zurückgedrängt in allen Bereichen außer Kultur. Nach dem Fall Miloševićs spielen wieder einige Aromunenstämmige wichtige Rollen auch in serbischer Politik.

Summary

In the Serbian history since the Middle Ages, the Aromanian had the role of wandering shepherds, forwarding merchants, burglars and

---

⁴³ *Danas*, Beograd, 29.VI 2001. godine.

---

mercenaries. Although their history was not without significance, it was not decisive for the creation of an elite and for the modernisation process. It is only in modern times that the Aromanian came into play as upholders of modernisation and establishment, as merchants, proprietors and tradesmen. In the 18th and the 19th century, they formed an elite that was first influenced by high Greek culture, and later increasingly by the Western culture. Many members of this elite became prominent Serbian politicians, entrepreneurs and intellectuals. In the age of communism, the members of this class were repressed in all areas except for culture. After the fall of Milošević, some persons of Aromanian origin once again assumed an important role in Serbian politics.